

TEACH-VIP

T raining,
E ducating,
A dvancing
C ollaboration in
H ealth on

V iolence and
I njury
P revention

Šīs nodarbības materiāls pamatojas uz Pasaules Veselības organizācijas un pasaules traumatoloģijas ekspertu tīkla izstrādāto traumu profilakses un kontroles mācību programmu.

*Pamatkurss
11. nodarbība*

TEACH-VIP

Bērnu traumu profilakse

Definīcijas

Trauma (ievainojums)

“Fiziska faktora, tāda kā mehāniskās enerģijas, karstuma, elektrības, ķīmiskas vielas vai jonizējošā starojuma, akūta iedarbība uz organismu, kas notiek tik lielā apmērā vai tik strauji, ka pārsniedz cilvēka organisma izturības robežu. Dažreiz šādi ievainojumi rodas būtisku faktoru, tādu kā skābeklis vai siltums, pēkšņa trūkuma rezultātā.”

(Avots: Gibson, 1961; Haddon, 1963)

Bērns

“Bērns ir ikviena cilvēkbūtne līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai.”

(Avots: ANO Konvencija par bērna tiesībām, 1989)

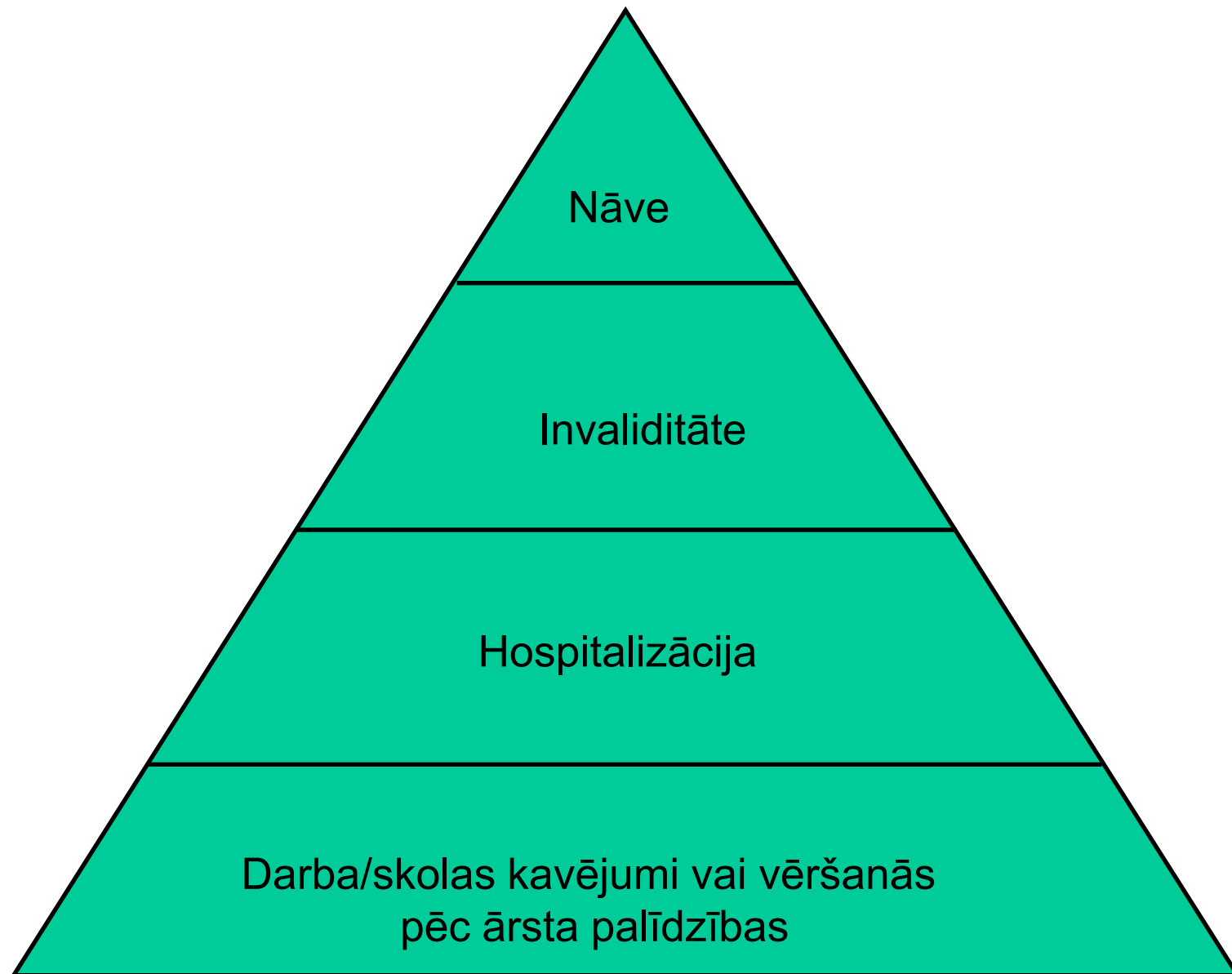
Konvencija par bērna tiesībām

- Cieņa pret bērniem un viņu tiesību ievērošana
- Pienākumi bērnu aizsardzībā
- Bērnu tiesības uz drošu vidi bez traumām un vardarbības

Bērnu traumas un mainīgā vide

- Valstīs ar augstu ienākumu līmeni (AIL) traumas ir viens no galvenajiem nāves cēloņiem bērniem, kas vecāki par 1 gadu
- Globāla līmeņa uzlabojumi bērnu veselības un datu apkopošanas sistēmu jomā
- Arī valstīs ar zemu un vidēju ienākumu līmeni (ZVIL) traumas ir starp izplatītākajiem bērnu nāves un veselības problēmu cēloņiem

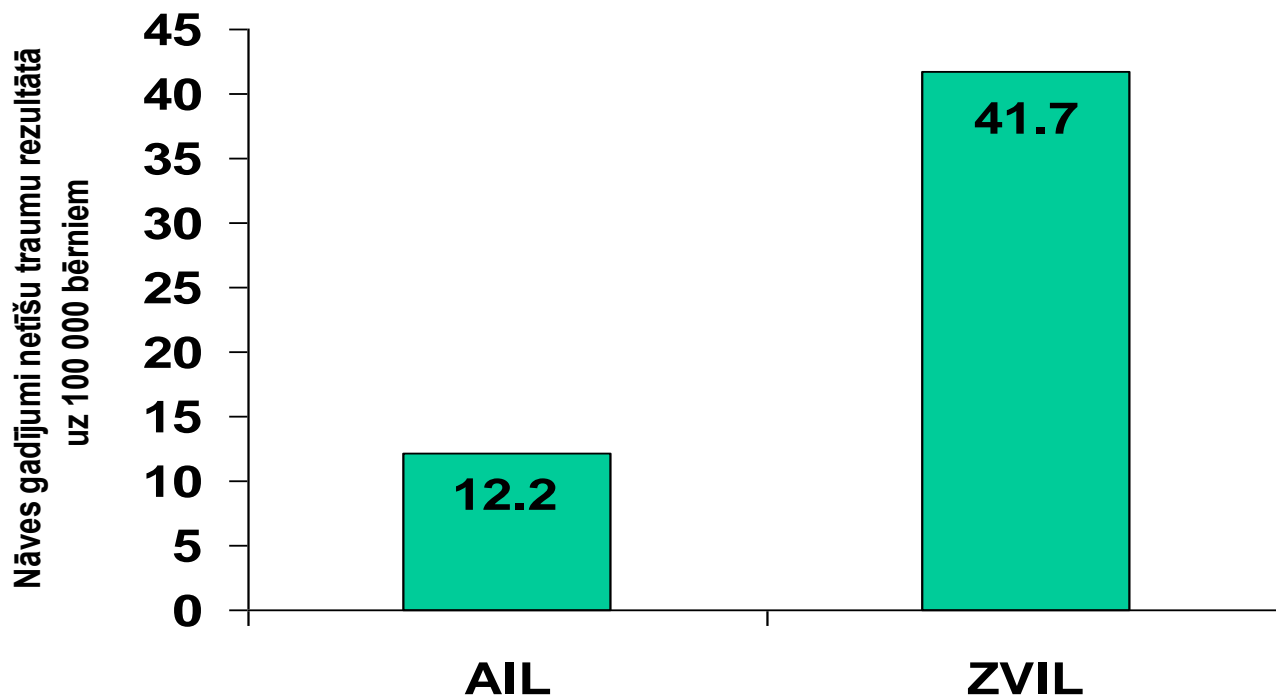
Bērnu traumas - piramīda

Bērnu traumu problēma globālā mērogā. Traumas ar letālu iznākumu.

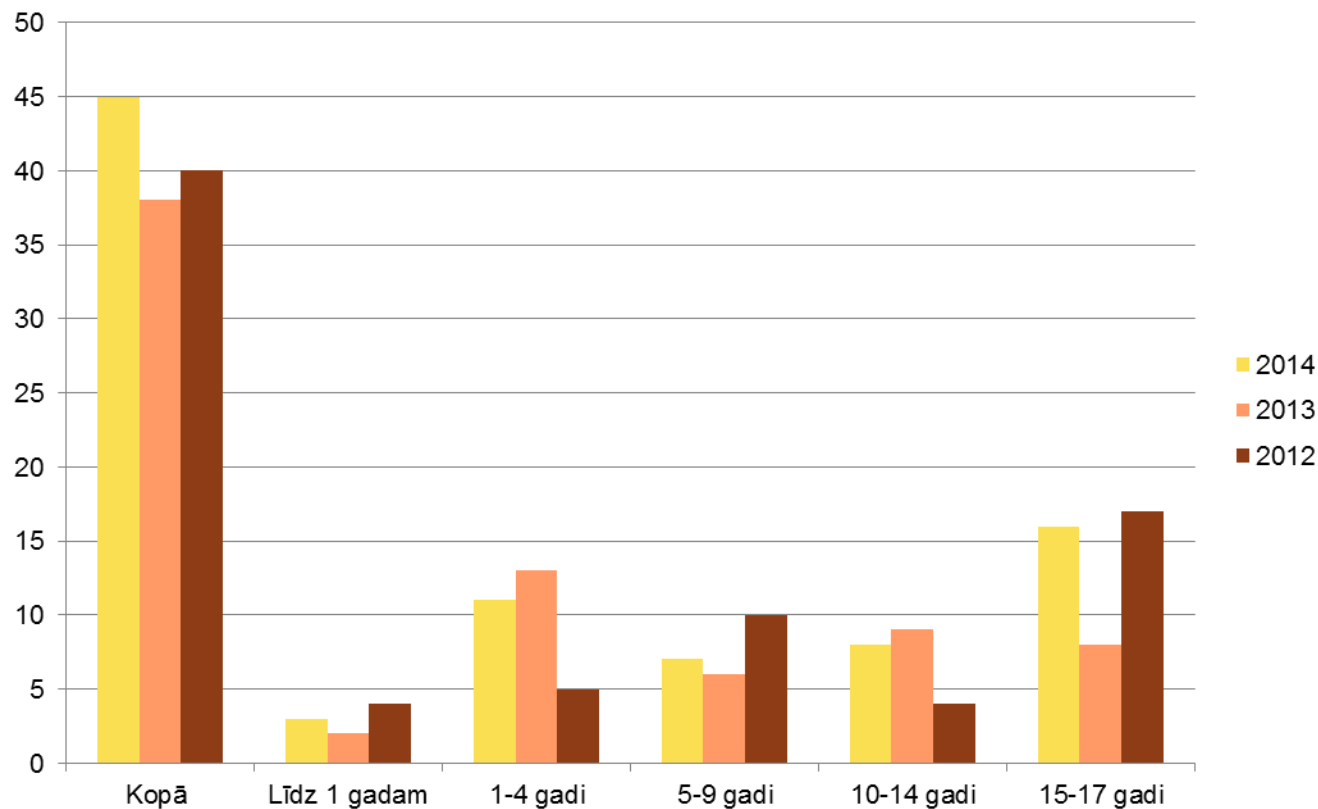
- Katru gadu pasaulē iet bojā ~ 950 000 bērni
- 85% no tiem iet bojā no netīši gūtām traumām

Bērnu traumu izraisīto nāves gadījumu skaits valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem gandrīz 4 reizes pārsniedz šādu nāves gadījumu skaitu valstīs ar augstiem ienākumiem.

Avots: Pasaules Veselības organizācija (2008). Pasaules ziņojums par bērnu traumu profilaksi

Letālu traumu skaits bērniem līdz 17 gadu vecumam Latvijā

Bērnu traumu problēma globālā mērogā. Traumas bez letāla iznākuma.

- Ik gadus daudziem miljoniem bērnu traumu dēļ ir vajadzīga stacionārā sniegta medicīniskā aprūpe
- Traumas ietekme uz ģimeni
- Bērniem, kas jaunāki par 12 gadiem, ~ 50% gadījumu pie smagām traumām iestājas garīga vai fiziska invaliditāte
- Traumatisms Latvijā sastāda 1,3% no kopējās saslimstības struktūras bērnu vecumā

Traumu klasificēšana

- Traumas smagums (nepieciešamās medicīniskās palīdzības sarežģītība)
- Vide jeb notikuma vieta (mājas, skola, darba vieta, ceļš)
- Darbība (sports, atpūta, darbs)
- Mehānisms (kritiens, apdegums, suņa kodums, motorizēta transportlīdzekļa avārija, slīkšana)
- Tīšuma pakāpe (tīšām, netīšām)
- Traumas veida (lūzums, apdegums)

Faktori, kas ietekmē bērnu traumu biežumu

Fiziskais raksturojums

- Augums
- Āda
- Elpošanas ceļi

Kognitīvās spējas

- Kustīgums
- Attīstība un darbības

Atkarība no apkārtējo rūpēm

- Bērnam augot un attīstoties, bērns kļūst patstāvīgāks

Citi faktori, kas ietekmē bērnu traumu biežumu

Dzimums

- Zēniem traumas un to izraisīti nāves gadījumi ir biežāki

Nabadzība

- Valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem traumu ir vairāk un tās ir smagākas.
- Sakarību starp ģimenes sociāli ekonomisko stāvokli un traumu biežumu vēro arī Latvijā

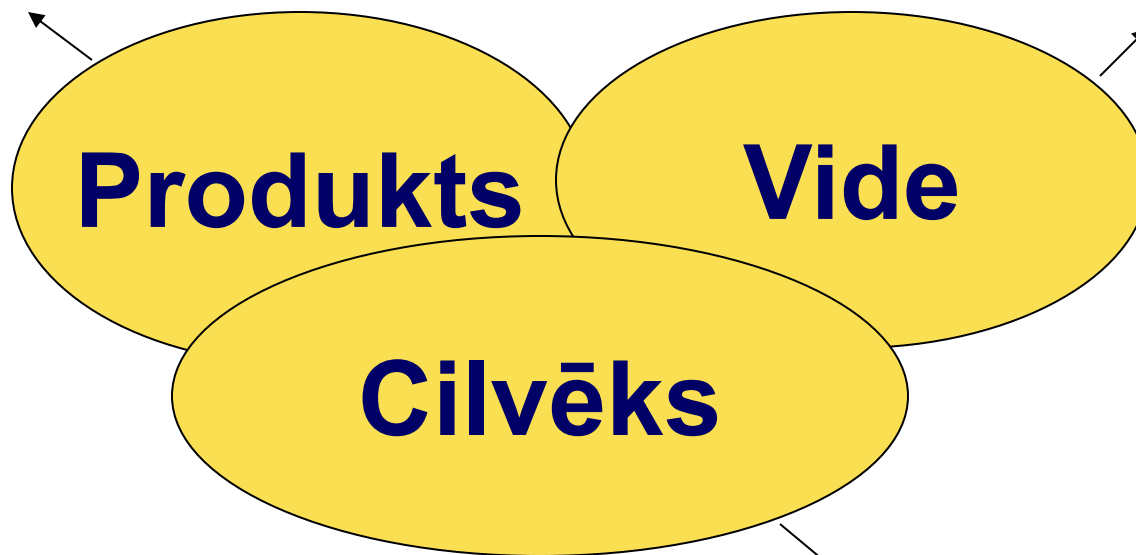
Profilakses principi

- Inženiertehniskie pasākumi
- Likumdošanas iniciatīvas, ieviesti tiesību akti
- Izglītošana un iespēju radīšana

Negadījumu epidemioloģija

Saudzējošs

Droša

Uzvedība

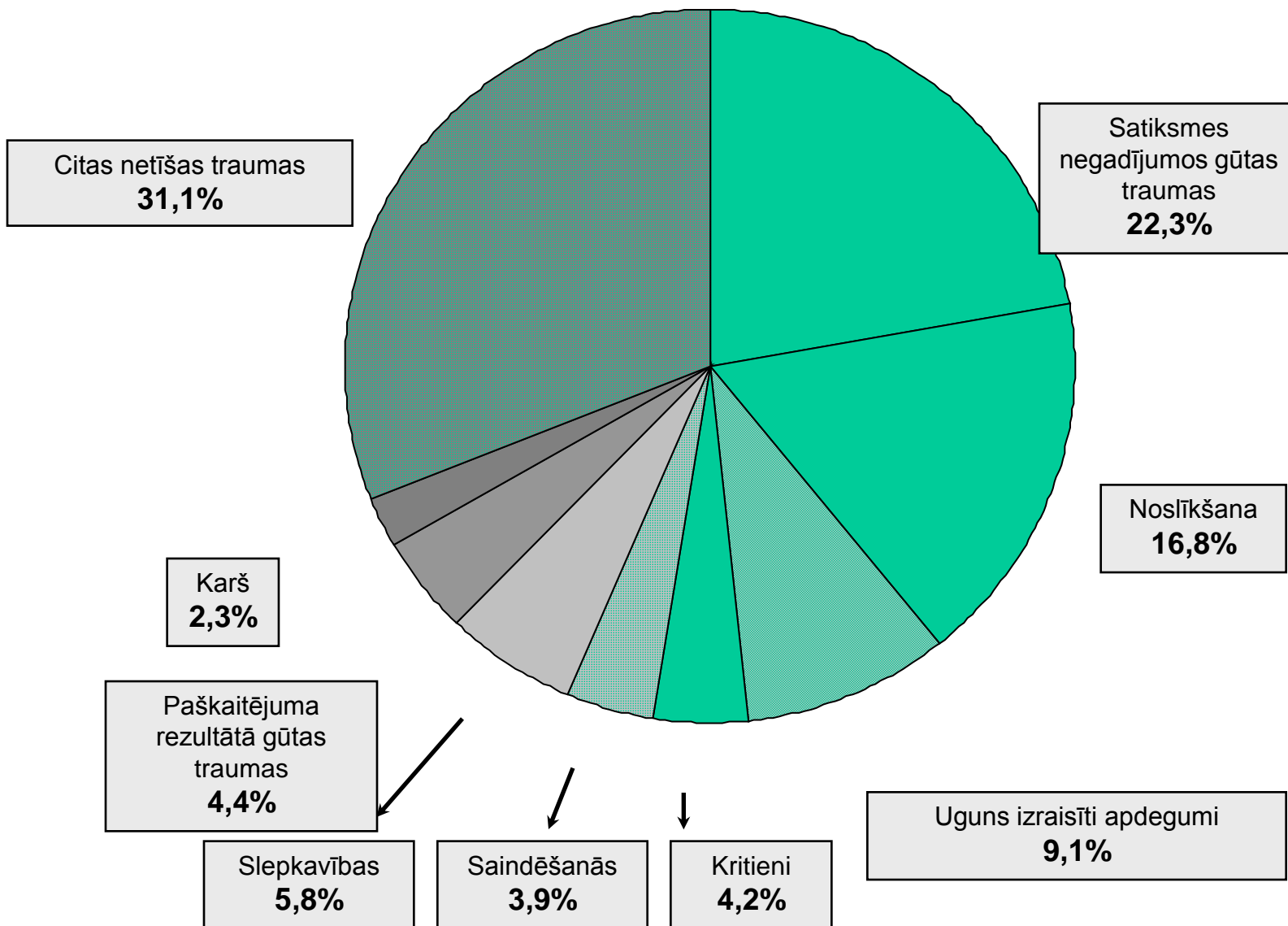
Hadona matrica

		Saņēmējs (persona)	Devējs (līdzeklis vai produkts)	Fiziskā vide	Sociāli ekonomiskā vide
T					
Pirms notikuma		Vai persona ir predisponēta riskam vai pārmērīgi disponēta riskam?	Vai devējs ir bīstams/ kaitīgs?	Vai vide ir bīstama? Kaitīguma iespējas, bīstamība	Vai vide stimulē vai kavē riskēšanu un bīstamību?
Notikums		Vai persona spēj izturēt spēku vai enerģijas nodošanu?	Vai devējs rada aizsardzību?	Vai vide sekmē traumu notikuma gaitā?	Vai vide sekmē traumu notikuma gaitu?
Pēc notikuma		Cik nopietna ir trauma vai kaitējums?	Vai saņēmējs sekmē traumas rašanos?	Vai vide palielina traumas sekas pēc notikuma?	Vai vide sekmē atveseļošanos?

Hadona 10 pamatstratēģijas

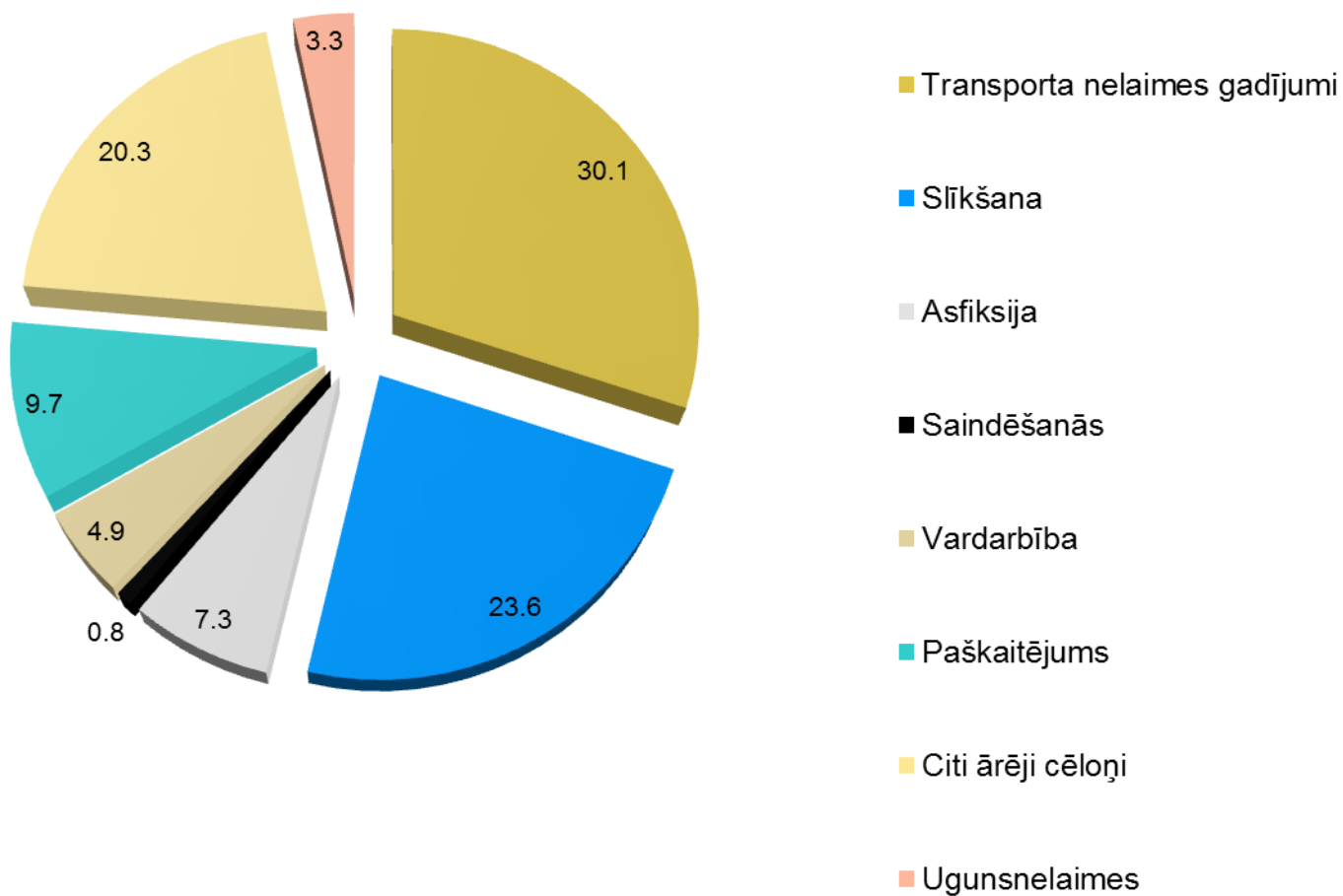
- **Novērst riska veidošanos**
- **Samazināt riska apjomu**
- **Novērst riska izplatīšanos**
- **Mainīt riska izplatīšanās biežumu**
- **Norobežot (telpā un laikā) risku no aizsargājamā subjekta**
- **Norobežot risku no aizsargājamā izmantojot dažādas barjeras vai šķēršļus**
- **Mainīt attiecīgā riska faktora kaitējuma pamatīpašības**
- **Palielināt aizsargājamā indivīda izturību pret riska faktoru vai kaitējumu**
- **Veikt pretdarbības attiecībā uz jau nodarītu kaitējumu**
- **Stabilizēt, salabot un atjaunot bojāto objektu**

Bērnu traumu izraisītie nāves gadījumi pasaules mērogā 0 - 17 gadi

Avots: Pasaules Veselības organizācija (2008). Pasaules ziņojums par bērnu traumu profilaksi

Mirstības no traumām iemesli bērniem Latvijā (vidēji 2012.-2014.)

Ceļu satiksmes negadījumos gūtās traumas. Problēmas apmērs.

Traumas ar letālu iznākumu

- 22% no traumu izraisītiem bērnu nāves gadījumiem
- 93% no šīm traumām tiek gūtas valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem
- Galvenais nāves cēlonis 15-19 gadu vecu pusaudžu vidū
- Latvijā galvenais letālo traumu iemesls bērniem, palielinoties bērnu vecumam pieaug

Traumas bez letāla iznākuma

- 10 miljoni bērnu, kas cietuši traumās vai guvuši invaliditāti
- Attiecība starp zēniem un meitenēm no 3:1 līdz 5:1

Ceļu satiksmes negadījumu riskā grupas

- Gājēji: mazs augums, ierobežotas kognitīvās spējas, neaizsargātība
- Pasažieri: automašīnās nav pasažieru fiksācijas sistēmu (aprīkojuma, kas ierobežotu bērna kustības), jauns un nepieredzējis autovadītājs
- Velosipēdisti: bez aizsargķiveres, jaukta transporta plūsma, neaizsargātība
- Motociklu vadītāji: bez aizsargķiveres, riskants braukšanas stils
- Gados jauni autovadītāji: vecums, pieredzes trūkums, tieksme riskēt
- Smagās automašīnas: nedrošas, bērns nav piesprādzēts

Ceļu satiksmes negadījumos gūtās traumas. Profilakse

Sistēmiska pieeja

- Lietotājs:
 - Drošības aprīkojums, vecumam atbilstoša izglītošana/apmācība
- Transportlīdzeklis:
 - Drošs pret sadursmēm, redzamības pastiprinātāji, motora bloķētājs, reaģē uz alkoholu
- Vide:
 - Ceļu būve un aprīkojums, tiesību aktu izpildes nodrošināšana

Noslīkšana. Problēmas apmērs.

Traumas ar letālu iznākumu

- 17% no traumu izraisītiem bērnu nāves gadījumiem
- 45% no visiem noslīkušajiem ir bērni
- Vislielākais noslīkušo bērnu skaits ir vecuma grupā no 0 līdz 4 gadiem
- 98% šo šiem nāves gadījumiem ir valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem
- Nāves gadījumi daudz vairāk izplatīti zēnu vidū
- Latvijā vidēji 23% gadījumos nāve no ārējiem cēloņiem saistīta ar noslīkšanu

Traumas bez letāla iznākuma

- 2-3 miljoni traumās cietuši vai invaliditāti guvuši bērni

Noslīkšanas riska faktori

- Bērna vecums un attīstība: 0-4 gadi
- Reģions: Dienvidaustrumu Āzija
- Dzimums: Zēni
- Sociāli ekonomiskais stāvoklis: Nabadzība, dzīve lauku apvidū, minoritātes
- Veselības stāvokļi: epilepsija, autisms
- Nedrošas laivas u.c. ūdenstransports, uzvedība uz ūdens
- Ūdenstilpnes

Noslīkšanas profilakse

- Inženiertehniskie pasākumi: novērst vai samazināt iespēju piekļūt ūdeņiem; nožogojumi
- Ieviesti tiesību akti: nožogojumi; individuālie līdzekļi, kas notur vīrus ūdens; alkohola lietošanas ierobežojumi
- Izglītojošie pasākumi: peldēšanas nodarbības un apmācība pirmās palīdzības sniegšanā

Uguns izraisīti apdegumi. Problēmas apmēri.

Traumas ar letālu iznākumu

- 9% no visiem traumu izraisītiem bērnu nāves gadījumiem
- 30% no visiem uguns izraisītu apdegumu gadījumiem
- Nāves gadījumu skaits valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem ir 11 reizes augstāks nekā valstīs ar augstiem ienākumiem
- Vislielākais nāves gadījumu skaits zīdaiņu vecumā
- Riska grupa meitenes

Traumas bez letāla iznākuma

- Hospitalizācija, invaliditāte

Uguns izraisīti apdegumu riskā faktori

- Bērna vecums un attīstība
- Dzimums
- Sociāli ekonomiskais stāvoklis
- Veselības stāvoklis
- Nedrošs aprīkojums
- Ēdienu gatavošana dzīvojamās telpās

Uguns izraisītu apdegumu profilakse

- Inženiertehniskie risinājumi: konstruktīvas izmaiņas aprīkojumā un vidē, kas uzlabo drošību
- Ieviests tiesiskais regulējums: attiecībā uz aprīkojumu un cilvēku drošu rīcību
- Izglītība: skolā un sabiedrībā īstenotas izglītojošas un profilakses programmas par apdegumiem un to mazināšanas stratēģijām, kā arī pirmo palīdzību

Kritieni. Problēmas apmērs.

Kritieni ar letālu iznākumu

- 4% no bērnu gūto traumu izraisītajiem nāves gadījumiem
- Valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem nāves gadījumu skaits ir 3 reizes augstāks nekā valstīs ar augstiem ienākumiem
- Vislielākais nāves gadījumu skaits ir starp zīdaiņiem
- Riska grupa zēni

Kritieni bez letāla iznākuma

- Visplašāk izplatītā trauma, ar kuru griežas pēc neatliekamās palīdzības
- 50% no visiem nespējas standartizētiem dzīves gadiem

Kritienu riski

- Vecums un attīstības stadija
- Dzimums
- Sociālekonomiskais stāvoklis
- Veselības stāvoklis
- Nepietiekami drošs aprīkojums
- Dzīvnieki
- Vides faktori

Kritienu profilakse

- Inženiertehniskie risinājumi: bērnistabas, rotaļu laukuma vai rotaļām domātā aprīkojuma uzlabošana
- Ieviests tiesiskais regulējums: attiecībā uz ēku pārveidošanu un drošības pasākumiem
- Izglītošana: kampaņas par risku, nedrošu aprīkojumu, profilaksi un pirmās palīdzības sniegšanu

Saindēšanās. Problēmas apmērs

Saindēšanās ar letālu iznākumu

- 13% no visiem nāves gadījumiem saindēšanās rezultātā
- 4% no visiem bērnu nāves gadījumiem, kas iestājušies traumu rezultātā
- Nāves gadījumi valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem notiek 4x biežāk
- Visbiežāk zīdaiņu vecumā
- Riska grupa zēni

Saindēšanās bez letāla iznākuma

- Visvairāk izplatīta 1-4 gadus vecu bērnu vidū

Saindēšanās riski

- Vecums un attīstība
- Dzimums
- Sociālekonomiskais stāvoklis
- Toksiskās vielas, t.sk medikamenti
- Piekļuve toksiskajai vielai
- Gadalaiks un klimats

Saindēšanās profilakse

- Inženiertehniskie risinājumi: drošs iepakojums/glabāšanas sistēmas un samazināts toksiskums
- Ieviests tiesiskais regulējums: iepakojuma un izplatīšanas jomā
- Izglītošana: par toksisko vielu radīto risku, patronāžas apmeklējumi jautājuma labākai izpratnei, pirmā palīdzība

Kopsavilkums

- Bērnu traumas ir globāla sabiedrības veselības problēma
- Globalizācijas ietekme
- Bērni atšķiras no pieaugušajiem
- Daudzie veidi, kuros bērni gūst netīšas traumas
- Profilakse: kompleksa pieeja